

آشنایی با حافظ تاریخی، نه حافظ عارف

از انتشار این مجموعه دسترسی آسان جوانان به برگزیده متون ماندگار شعر فارسی و آگاهی از زندگی شعری پرآوازه پارسی زبان است. مؤلف محترم، انگیزه خود را از تألیف این کتاب این گونه بیان کرده است: تدوین و نشر مجموعه آثار شعرا و برگزیده متون ادبی در جامعه ما سابقه‌ای طولانی دارد و تنها مسئله‌ای که ذهن هر مطالعه‌کننده‌ای را آزار می‌دهد، نپرداختن به زندگی‌نامه شاعران بنام است؛ چرا که بدون آگاهی از شرایطی که بر زمانه هر یک از شاعران پارسی زبان سایه افکن بوده نمی‌توان نموداری واقعی از افت و خیزهای فکر آنان را ترسیم کرد و از همین روی برای بسیاری از پرسش‌هایی که در اثر مطالعه آثار منظوم شاعران شکل می‌گیرد، پاسخ درخوری نمی‌یابیم و ناگزیر از تأویل و تفسیر به رأی می‌گردیم... از این رو در این مجموعه در کنار گزیده اشعار، به زندگی و تجزیه و تحلیل شرایط اجتماعی و تاریخی آنان می‌پردازیم تا از عطش پویندگان مسیر بکاهد و اطلاعات مورد نیاز را در اختیار آنان قرار دهد. (مقدمه کتاب)

این کتاب از یک مقدمه و چهار بخش تشکیل شده است. در بخش اول کتاب (زندگی‌نامه حافظ) زادگاه، سال تولد، سال وفات، معلومات، معاصران، مذهب حافظ به طور مفید و مختصر آمده است و در بیان و تشریح هر بخش از منابع بسیاری نیز استفاده شده است. در بخش دوم کتاب (اوضاع و احوال زمانه حافظ) این مباحث آمده است: عشرت‌طلبی‌های شهریاران، تجاوز به حقوق مردم، نقش علمای درباری و قاضیان بی‌تقوی در... صوفیان آرمند و ریاکار، نامی راه‌ها و شهرها، غارت اموال و تصرف املاک مردم و... در بخش سوم (حکمرانان منطقه فارس در عصر حافظ) به زندگی شاه ابواسحاق اینجو و امیر مبارزالدین محمد و شاه شجاع پرداخته شده و ارتباط حافظ با آنها و تأثیرشان بر زندگی و اندیشه حافظ بررسی شده است. در بخش چهارم (غزلیات انتخابی) در حدود شصت غزل مشهور و معروف حافظ آمده است و جملات و اصطلاحات عربی و مشکل آنها در پاورقی شرح داده شده است.

نکته‌ها:

مهم‌ترین ایرادی که به این کتاب وارد است این است که در این تحقیق، اصلاً به اندیشه‌های عرفانی حافظ پرداخته نشده است و این در حالی است که بدون دانستن و آگاهی از راه و روش و سیر و سلوک و اندیشه‌های عارفانه حافظ، پی بردن به معنای واقعی شعر حافظ امکان‌پذیر نیست.

درباره زندگی و اندیشه بزرگان ادب و فرهنگ، تاکنون کتاب‌ها و رساله‌های تحقیقی بسیاری نوشته شده است. این کتاب‌ها را از نظر نوع مخاطبان به دو دسته می‌توان تقسیم‌بندی کرد:

- ۱- کتاب‌های کاملاً تخصصی و مورد استفاده دانشجویان.
- ۲- کتاب‌های کاملاً عامیانه و مورد استفاده عموم مردم.

در این میان، جای کتاب‌هایی که از یک سو تخصصی و عالمانه باشند و از سوی دیگر با قلمی جذاب و جوان‌پسند به ترسیم کارشناسانه اندیشه‌ها و آثار بزرگان پرداخته باشند، خالی است.

این در حالی است که همگان بر اهمیت این گونه پژوهش‌ها معترف‌اند و به این واقعیت و حقیقت اشاره می‌کنند که یکی از دلایل گسست جوانان از فرهنگ و سنت خود و عدم آشنایی‌شان با بزرگان علم و دانش، کمبود کتاب‌هایی «عالمانه - جوانانه» است.

کسانی که با جوانان سر و کار دارند - به ویژه دبیران ادبیات - با این مشکل به خوبی آشنا هستند؛ زیرا هر روزه در پاسخ به درخواست دانش‌آموزان، مبنی بر معرفی کتاب‌هایی مناسب درباره سعدی، حافظ و... عاجز می‌مانند و آنها را به کتابداران کتابخانه‌های عمومی حواله می‌دهند.

به راستی چه تعداد از این تحقیقات ادبی، مطابق ذوق و ذهن جوان امروزی نوشته شده است؟ چه تعداد از این تحقیقات، با زبانی ساده اما دقیق و هنرمندانه، نظام فکری و سیر اندیشه بزرگان را برای جوانان ترسیم می‌کند؟ چه تعداد از این آثار توانسته اعتماد و علاقه جوانان را به خود جلب کند؟

امروزه یکی از مهم‌ترین و جذاب‌ترین گونه‌های ادبیات داستانی در غرب، گزارش حال نویسی، زندگی‌نامه‌نویسی و برگزیده آثار نویسی است. نویسندگان بسیاری اختصاصاً در این رشته فعالیت می‌کنند و با تکنیک‌ها و فنون خاص و جذاب و با قلمی شیرین و با شناخت ذوق و ذهن جوانان، به نوشتن کتاب می‌پردازند.

استقبال از چاپ ترجمه این کتاب‌ها در ایران، نشان از این دارد که جوانان به این نوع ادبی علاقه دارند و از خواندن آن لذت می‌برند. با این مقدمه به این نتیجه می‌رسیم که نوشتن این گونه آثار، بسیار ضروری است.

گزارش:

سیری در تاریخ زندگی و برگزیده غزلیات حافظ * اولین جلد از مجموعه چهره‌های ماندگار شعر فارسی است که به قلم نویسنده و شاعر ارجمند، جناب آقای مجاهدی به رشته تحریر درآمده است. هدف

در نقد جملات فوق باید گفت که بهتر بود مؤلف محترم به جای صادر کردن یک حکم کلی در رابطه با نظر اکثر پژوهشگران و حافظ پژوهان و زیر سؤال بردن نظر آنان، به نقد و تحلیل و پاسخ‌گویی به تک‌تک دلایل آنان می‌پرداختند و با آوردن مستندات علمی، نظر آنان را رد می‌کردند نه با صدور یک حکم کلی و غیر علمی. از سوی دیگر دلایلی را که خود مؤلف در اثبات شیعه بودن حافظ می‌آورد، چندان کارشناسانه و علمی و دقیق نیست.

در بخش غزلیات انتخابی نیز دو اشکال به چشم می‌خورد:
۱- برای هر یک از غزلیات انتخابی، عنوانی گذاشته شده است. این عناوین اولاً جامع تمام نکات مطرح شده در یک غزل نیست، ثانیاً بسیاری از آنها عناوین غیرهنری و بسیار سبک و عامیانه است، مانند: آه عذرخواه، شرابخانه کجاست؟ مگر ساغر نمی‌گیرد، صفا آورد، این همه راه آمدم، نوشش باد، هرچه باداباد، شما نیاز کنید، مپرس، چه غم دارد، ...

۲- استفاده از علایم نگارش به منظور آسان و درست خوانی، امری پسندیده است اما نباید در آن افراط کرد؛ زیرا چهره‌نمایی از غزل به دست می‌دهد:

مژده وصل تو کو؟ کز سر جان برخیزم
طایر قدسم و، از دام جهان برخیزم
به ولای تو! که گر بنده خویشم خوانی
از سر خواجگی کون و مکان برخیزم

مهر رخت: سرشت من، خاکِ درت: بهشت من
عشق تو: سرنوشت من، راحت من: رضای تو

خاتمه:

انتشار این گونه پژوهش‌های ادبی را به فال نیک می‌گیریم و همت ناشر و مؤلف ارجمند آنها را سپاس می‌گزاریم؛ چرا که این گام‌های کوچک، در راستای پاسخ به نیاز بزرگ جوانان امروز و بهترین راه انتقال مفاهیم معنوی و آشنایی با فرزندانگان این مرز و بوم پرگهر است؛ امید است که نویسندگان، محققان بزرگ، این نیاز و خواسته بزرگ جوانان را فراموش نکنند و اقدام به تألیف کتاب‌هایی در این رابطه بنمایند.

پانویس:

* سیری در تاریخ زندگی و برگزیده غزلیات حافظ، محمدعلی مجاهدی (پروانه) قم: انتشارات حضور، ج اول، ۱۳۸۳، ۱۶۸ صفحه، قطع پالتویی.

شاید پاسخ داده شود که تشریح اندیشه‌های عرفانی حافظ برای جوانان، ضرورتی ندارد و یا به دلیل پیچیدگی مناسب نیست؛ اما باید گفت که هنر نویسنده این است که بتواند با زبانی ساده اما جذاب و هنرمندانه گزارشی از اصول و حقایق و لطایف عرفانی اشعار حافظ را به جوانان ارائه کند و گرنه نوشتن شرایط تاریخی زندگی و اوضاع و احوال زمانه حافظ کار چندان دشواری نیست.

از سوی دیگر در رابطه با اوضاع و احوال زندگی و زمانه حافظ، اختلافات چندانی بین محققان وجود ندارد و آنجا که محل اختلاف است و نیاز است که جوانان از آن آگاهی درستی یابند، عرفان حافظ است. بنابراین نپرداختن به این موضوع، توجیه منطقی ندارد.

نکته دیگری که از دیده مؤلف محترم به دور مانده این است که در این مجموعه که نام «برگزیده غزلیات» را برعنوان خود دارد، اصلاً به غزل و غزلسرایی حافظ و انقلاب حافظ در غزلسرایی و اهمیت هنری غزل‌های او توجهی نشده است. جا داشت که محقق محترم، قبل از آوردن غزلیات انتخابی، در مقدمه‌ای به این نکته می‌پرداختند و «حق غزل» را ادا می‌کردند و سپس غزلیات انتخابی خود را می‌آوردند.

مؤلف در بخش مذهب حافظ آورده است:
متأسفانه اغلب پژوهشگران دانشگاهی ما نیز مذهب اغلب شعرای بنام پارسی را سنن می‌دانند و بر این نظر غیر علمی پای می‌فشارند! با این همه قراین بسیاری وجود دارد که شیعه بودن حافظ را محرز می‌سازد...
اگر حافظ اهل تسنن بود، چگونه می‌توانست، وجود محمد گل‌اندام را تحمل کند...

حافظ از حضرت مهدی (عج) به صراحت نام می‌برد و پیدا است که به آن وجود مقدس اعتقاد دارد... حافظ در ابیاتی به روشنی از امام علی، امام رضا نام می‌برد و... (ص ۴۱)